

Dubniczky Zsolt – Kocsis Annamária:

TISZTI KARRIEREK, TISZTI DINASZTIÁK

ÖSSZEFOGLALÓ: A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár közös szervezésében került sor immár másodjára 2026. május 19-én a Bálna Honvédelmi Központ Pálffy termében a *Tiszti karrierек – tiszti dinasztiák II.* című egész napos tudományos konferenciára. Az elsőt egy évvel korábban a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Zsil utcai székházában rendezték 2025. október 13–14-én. Az idei egynapos rendezvényt is – a tavalyihoz hasonlóan – nagy érdeklődés kísérte.

KULCSSZAVAK: tiszti karrier, tiszti dinasztiák, konferencia, HM HIM, VERITAS, Perczel, Zám-belly, Markó Árpád

A SZERZŐKRŐL:

- Dr. Dubniczky Zsolt (PhD) főkönyvtáros; VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár. (ORCID: 0009-0000-5747-3034)
- Dr. Kocsis Annamária (PhD) levéltári könyvtáros; VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár. (ORCID: 0009-0009-7353-092X)

FŐIGAZGATÓI, PARANCSNOKHELYETTESI KÖSZÖNTŐ

A közgyűteményi és intézeti munkatársakon kívül a terem-ben számos érdeklődő foglalt helyet, akiket részben a téma vonzott, részben pedig családi érintettség révén jöttek el meghallgatni a többségében hadtörténettel foglalkozó kutatókat, intézeti munkatársakat és egyetemi tanárokat. S miként a konferencia címe is sejtette, az előadásokban főként egyéni életutakról, felfelé ívelő, olykor azonban megtört karrierекről hallhattunk.

A megjelenteket Szakály Sándor, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója, valamint Hermann Róbert, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese üdvözölte, akik a konferencia céljaival és tartalmával összefüggő általános gondolataikat osztották meg a résztvevőkkel.

Megnyitóbeszédében Szakály Sándor kiemelte: a tiszti karrierек bemutatása színes és sokrétű feladat, egyúttal kihívás is a kutató számára abból a szempontból, miként lehet ezt a korántsem könnyű műfajt egyrészt művelni, másrészt pedig a nagyközönség felé is érdeklődést felkeltve tolmácsolni. A műfaj ugyanis érinti a különböző karrierекet és életutakat, a sokszor egyenetlen életpályákat befutó személyeket, és természetesen érinti a családokat vagy nagyobb távlatokban a dinasztiákat. Szakály meglátása szerint a katonai hivatás sok esetben generációkon átívelő tevékenység volt, ami az egyik legnemesebb feladatot, a haza szolgálatát és védelmét jelentette. Általában a 19. század derekán vagy az azt megelőző időszakban vette kezdetét, és eltartott egészen 1945-ig. A katonatiszti pálya az Osztrák–Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyarországon a legtöbbször ugyanolyan apáról fiúra szálló, öröklődő, életre szóló hivatás volt, mint bármely más, akár értelmiségi, akár kézműves szakma. Az egyéni életút bemutatása – a főigazgató meglátása szerint – mindig is egy kimeríthetetlen kincsesládának bizonyult. Ennek elemzése során nagyon sok olyan tévhitet és legendát lehet eloszlatni, melyek a történelem és az idők folyamán az egyénre rakódtak. Egyúttal meggyőződését fejezte ki, miszerint a katonatiszti pálya az előbbieken túlmenően egyben egy olyan hivatás is volt, ami az egyén számára társadalmi előrelépést

és felemelkedést biztosított. Ugyanúgy, mint az értelmiségi pálya, ami ugyancsak kitörési lehetőséget kínált a megszokott vagy beleszületett társadalmi beágyazottságból. Számtalan példát találhatunk ugyanis arra a történelemben, hogy a dédapa még paraszti sorban élt, földműveléssel foglalkozott, az utódok viszont a katonai pálya révén már előléptek, tiszti karriereket futottak be, és a magyar királyi hadsereg kötelékében teljesítettek szolgálatot. A köszöntő zárásaként Szakály felhívta a figyelmet arra is, hogy nemcsak a kezdet, a kiemelkedés lehet érdekes a kutatás számára, hanem a pálya vége is. Hogyan ér véget, esetleg szakad meg például az 1848–1849-es szabadságharccal, vagy éppen folytatódik, illetve kezdődik újra a kiegyezés utáni időkben.

A konferenciát a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum részéről megnyitó Hermann Róbert többek között Szakály Sándor gondolataira is reflektálva megemlítette, hogy kevés olyan társadalmi csoport létezik, amely esetében a források többnyire megengedik az egyéni életutak és generációkon átívelő hivatások bemutatását. A forrásadottságok szempontjából főként három terület sorolható az előbbieik közé: az egyházi pálya és a papi, lelkeszi szolgálat, az államigazgatásban történő hivatalviselés, valamint a hadseregen belüli életút és karrier. Hermann Róbert is kiemelte, hogy a katonai pályákat nemcsak felfelé ívelő szakaszok jellemzik, mert a folytonosság mellett gyakran ott van a megszakítottság is. 1849 egyesek számára végpont volt, míg mások később tovább szolgálhattak, s olykor jelentős karriereket is befuthattak. Példaként Máriássy János honvédezredest említette, akit 1849-ben előbb halálra, majd 18 évi várfogságra ítélték. 1856-ban azonban kegyelemben részesült, s a Monarchia idején végül altábornaggyá léptették elő, sőt bárói címet kapott, és a Főrendiház tagja lett. Ezenkívül Hermann utalt arra is, hogy a katonai pálya a magyar tisztek esetében nemcsak a Magyar Királyi Honvédséghez, hanem a császári (és) királyi hadsereghez is kötődött. Számos olyan honvédtiszt volt, akit 1849 után besoroztak a cs. kir. hadseregbe, majd ott egészen a vezérőrnagyi vagy az altábornagyi rangig ívelt a karrierjük. A minősítésükben a „végigcsinált hadjáratok (mitgemachte Campagnen)” rovatban feltüntették 1848–49-et is; azt már nem jelölték, melyik oldalon.

A megnyitóbeszédok után összesen 12 előadást hallhatott a közönség, délelőtt és délután egyaránt hat-hat életút és karrier bemutatására került sor. A délelőtti ülés levezető elnöki tisztét Sallay Gergely töltötte be a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum részéről, míg délután Kincses Katalin Mária elnökölt a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár képviselőjében.

PERCZELEK A HONVÉDSÉGBEN

A délelőtti ülészak első előadója Szakály Sándor volt, aki *Perczelek a magyar királyi Honvédségben 1868–1945* címmel a Perczel testvérekről, az 1848–1849-es szabadságharc honvédtábornokának, Perczel Mórnak az unokáiról beszélt abban a vonatkozásban, hogy a család miként örökölte tovább a katonai hivatást. A Perczel unokák a 14 gyermeket hátra hagyó Perczel Mór legidősebb fiának, Perczel József altábornagynak a gyermekei voltak. Szakály vizsgálata szerint az 1914-es katonai sematizmus (*A magyar királyi Honvédség és Csendőrség névkönyve 1914. évre*) összesen nyolc Perczel családnévvel szereplő személyt tartalmaz: Attila, Armand, Dénes, Géza, Miklós, Mór, Olivér és Tamás keresztnévvel. Közülük kettőnél (Attila, Géza) azonban hiányzik a Perczel családot egyértelműen azonosító bonyhádi előnév, így feltételezhetően az ő esetükben oldalági személyekről lehet szó. A nyolc fiúból egy szolgált a gyalogságnál, a többiek huszárok voltak. A Ludovika Akadémiát – amit 1849-ben még Magyar Hadi Főtanodának neveztek –, négyen végezték el (Armand, Mór, Miklós, Olivér), majd hu-

szártisztek lettek. Mind a négyen részt vettek az első világháborúban, melynek során Miklós 1915-ben elesett. Életben maradt testvéreinek az útja a világháborút követően a Magyar Királyi Honvédségbe vezetett. A fiúk közül Olivér a Magyarországi Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló „ludovikás ellenforradalomban” (1919. június 24.) vett részt, majd később a Nemzeti Hadseregben szolgált. Szakály Sándor azonban felhívta a figyelmet arra, hogy más a katonai rang, és más a hozzá kapcsolódó teljesítmény. Armand, Mór és Olivér a karrierjük során elérték a tábornoki rendfokozatot, de a magyar honvédségnél jelentősebb katonai eredmény nem kapcsolódik a nevükhöz. Viszont a tábornoki rang a korban egy nagyon fontos társadalmi presztízst jelentett, ugyanis a katonai elitbe való bekerülést biztosította az illetőnek, amit korántsem lehet mellékes szempontként kezelni. A kitűnő lovas hírében álló Olivér pedig egy olyan tisztséget töltött be a két világháború között, ami – Szakály szerint – komoly társadalmi megbecsüléssel járt. 1933 és 1935 között ugyanis a Koronaőrség parancsnoka lett. A Szent Korona és a hozzá tartozó koronázási jelvények őrzésére felállított testület a honvédségen belül önálló katonai alakulat volt, ugyanakkor pedig mindig is egy presztízsz jellegű testületnek számított, így Olivérnek ez a parancsnoki címe nem a katonai érdemei által, hanem a társadalmi megítélés szempontjából volt jelentős. A Koronaőrség parancsnoki tiszte után Olivér a magyar királyi Honvédségben magasabb beosztásba került.

Ismertetve az unokák életútjának utolsó szakaszát Szakály Sándor megemlítette, hogy Perczel Mór 36 év szolgálat után vonult nyugállományba, amit akkori szokás szerint magának kellett kérvényeznie. Armand 1927-ben tette ugyanezt, s részben budai polgári lakásában, de főként Balatonfőkajáron élt családjával, ahol birtokot vásárolt és gazdálkodott. Olivérnek viszont sajátos sors jutott időskorára. A Rákosi-rendszerben megvonták a nyugdíját, és vagyonrakodással, valamint éjjeliőrként kereste a kenyerét. A nyugdíjjuttatását többek között azzal tudta visszakapni, hogy a kommunista időkben előkerült Marx Károlynak a nagypapjához, Perczel Mór ’48-as tábornokhoz az emigrációban, 1860. április 16-án írott levele.

Összegzőként Szakály Sándor megítélése szerint a Perczel fiúk története több szempontból is tanulságos lehet. Esetük azt példázza, hogy a Monarchiában, illetve azt követően jórészt apáról fiúra öröklődött a katonai pálya, amelyeket áttekintve nemcsak emelkedésekről, de olykor törésekről és megszakadásokról is beszélhetünk – kivált 1849 és 1945 vonatkozásában. De míg 1867 után ez a törés úgymond „helyreállíthatott”, addig 1945 után ez már nem volt jellemző.

ZÁMBELLY LAJOS HONVÉD EZREDES PÁLYAFUTÁSA

Kalandos, testhezálló és tőle korántsem szokatlan életutat választott a konferencia második előadásának tárgyául az 1848–1849-es szabadságharc hadtörténetének közismert kutatója, Hermann Róbert. A történész ezúttal egy olyan, olasz felmenővel rendelkező katonatiszt bemutatására vállalkozott, akinek a neve jelentősebb életrajzi feldolgozottság híján valószínűleg nemcsak a hallgatóság, de a szélesebb közönség előtt is kevésbé ismert, s aki a hadtörténészek részéről is kevésbé kutatott személynek számít. Előadását Zámibelly Lajos honvéd ezredes pályafutása címmel tartotta meg. Az általa végigkísért több mint fél évszázados életút 1829-ben kezdődött, amikor Zámibelly ezredhadapródként lépett be a császári királyi 15. gyalogezredbe. 1848 márciusában tanújává vált a bécsi forradalomnak, mellyel szemben nyíltan kifejezte ellenszenvét. Ebben a vélekedésében természetesen ott volt a rend és a fegyelem tisztelete, a katonai szolgálat iránti elköteleződés is. A májusi második bécsi forradalomban pedig már rendfenntartó szerepet játszott.

Felesküdvé a magyar alkotmányra, Zám belly katonai karrierjében a szabadságharc egyenes, felfelé ívelő utat jelentett. Már a legelején bekapcsolódott a harcokba, az 1848. szeptember 29-i pákozdi csatában csapatával a hadközépen foglaltak állást. Az ezt követő hónapok folyamatos csatákkal teltek, amiket Hermann nemcsak részletesen bemutatott és elemzett, hanem a tőle megszokott módon gazdag képi illusztrációval is ellátott. Emellett rámutatott arra, hogy Zám belly ugyan kiváló katona volt, de szinte minden előjárójánál okosabbnak gondolta magát, ami miatt a szabadságharcról fennmaradt emlékirata fontos, de kritikával kezelendő forrás. Az 1849 májusában ezredessé előléptetett Zám belly az Aradon tartott utolsó haditanácson tiltakozott az oroszok előtti fegyverletétel miatt, de két nappal később, az augusztus 13-i szőlősi fegyverletétel során a többségi akaratnak ő maga is eleget tett. Miután a hadbíróssággal sikeresen elhitette, hogy 1849 májusát követően a függetlenség és a trónfosztás kimondása miatt nem szolgált, nem ítélték halálra, „csak” nyolcévi várfogságot kapott, amiből 1851-ben amnesztiával szabadult, majd Vácot telepedett le. Másfél évtized múlva azonban ismét várfogságra ítélték, mivel belekeveredett az 1863–1864-es Almásy–Nedeczky-féle összeesküvésbe. A kiegyezésnek köszönhetően azonban ismét szabadon engedték. Előadását Hermann azzal a rá jellemző fordulattal zárta, hogy az élet néha produkál furcsa dolgokat, ugyanis 1867 után Zám belly az illavai, majd pedig a váci fegyház igazgatója lett, mivel az eddig szerzett tapasztalatai – a katonaság és a várfogság – szinte predesztinálták erre a feladatra.

A SOPRONI TISZTI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET TÖRTÉNETE

Érdekes, a tiszti világhoz sajátos módon kapcsolódó témát hozott magával a konferenciára Závodi Szilvia, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Tárgyi Emlékanyag Gyűjteményének munkatársa. A *soproni Tiszti Leánynevelő Intézet igazgatói* címmel megtartott előadásában egy olyan, Magyarországon egyedülként létezett tanintézetről beszélt, amely eredetileg az 1848–1849-es harcokban elesett tisztek árván maradt leányainak nevelése érdekében, Bolza Matild és Csáky Petronella grófnők 1850-es magánkezdeményezése révén indult útjára az 1850-es években. A jótékony nőegyletből kinövő intézmény 1869-ben tett szert önálló épületre felsőbüki Nagy Sándor palotával Sopronban, az akkori Hosszú soron, a mai II. Rákóczi Ferenc utcában. 1870-ben kezdte meg hivatalosan is a működését, s rövid időn belül egy jól szervezett leánynevelői internátussá, azaz bentlakásos iskolává alakult. A Magyarországon egyedülálló intézmény az Ausztriában 1775-ben alapított, majd 1786-ban a bécsi Hernalsba költöztetett tiszti leánynevelő intézet mintájára jött létre. Első igazgatónői közül többen is ebből az intézményből származtak, ami egyfajta szellemi s gyakorlati kapcsolatot jelentett a bécsi tanintézettel. Ugyanakkor Závodi Szilvia előadásában az intézmény létrehozásának, bővítésének és működésének történetén túl elsősorban az intézmény szellemiségét is meghatározó igazgatónőkre fókuszált, személyüket és tevékenységüket bemutatva.

1877-ben a soproni intézet irányítását a Hadügyminisztérium vette át, ami az intézménynek az Osztrák–Magyar Monarchia katonaiskoláinak rendszerébe való betagozódását eredményezte. Az előadásból megtudhattuk, hogy az intézet igazgatónőit az uralkodó nevezte ki, ehhez viszont szigorú pályázati feltételeknek kellett megfelelni. Fontos volt a magasabb általános műveltség, a tanításra jogosító oklevél, amit azonban ki lehetett váltani azzal, ha valaki már hosszabb ideje vezetett leányintézetet. Ugyanakkor az igazgatónő feladatai közé tartozott többek között egyfajta anyaszerep betöltése a növendékeknél, miközben köteles volt maga is a tanításban részt venni. Egyúttal felügyelte az alája tartozó személyzetet, és az intézmény működtetéséről gondoskodott.

Závodi Szilvia előadásából kitűnt az is, hogy az intézet igazgatónői révén a leányok nevelésében valamelyest a korszak női elvárásai is visszatükröződtek. A két világháború közötti időszak elején, waldbach-i Watzesch Janka igazgatósága alatt a női megjelenés külső eleganciájára helyeződött a hangsúly, míg az őt követő Jenny Ilona inkább már a képzettséget részesítette előnyben, hogy az intézményből kikerült leányok művelt és felkészült nőkké, feleségekké váljanak.

Az intézet 1944-ig működött, 1945-ben a Soproni Ruhagyár költözött az épületbe. Meglepő, egyszersmind érthető is, volt hallani, hogy az 1945 után felnövő generációk – így a maiak is – többnyire csak ruhagyárként ismerik az épületet. Ezért az előadás az iskolatörténeti érdekességeken kívül a lokális emlékezethez és a helytörténeti kutatáshoz is különleges adalékul szolgált.

EGY IGAZI POLIHISZTOR, MARKÓ ÁRPÁD

A délelőtti ülés szak második fele a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár részéről Kincses Katalin Mária előadásával kezdődött, aki egy szakmai körökben jól ismert személy, Markó Árpád életútját mutatta be. Előadását *Műveltség, katonai kvalitás és tudományos teljesítmény: a 60 éve elhunyt Markó Árpád életútjának csomópontjai* címmel tartotta meg. A konferencia tartalma és az időkeret szűkössége révén az előadó az igen gazdag és szerteágazó életútból kizárólag bizonyos csomópontokra helyezte a hangsúlyt, s azon belül is elsősorban a hadtörténeti vonatkozásúakra koncentrált. Markó Árpád ugyanis polihisztnak számított, aki a pályáját hivatásos katonaként kezdte, majd a történettudomány és a hadtörténet művelésén kívül a Hadtörténelmi Levéltár Régi Levéltári Osztályának lett a vezetője. Mindemellett 65 éven át rendszeres kamarazenészi tevékenységet is folytatott. Ennek a sikeres, máig példa nélküli életpályának a háttérében Kincses Katalin Mária meglátása szerint Markó Árpád folyamatosan gyarapodó műveltsége állt. Ezt fémjelzik azok a nagyszabású művek is, melyeket élete során letett az asztalra. Foglalkozott többek között Zrínyi Miklós katonai és hadtudósi tevékenységével, Hadik András tábornok életével, Kossuth Lajos hadtudományi olvasmányaiival és a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetével, s mindenekelőtt évtizedeken keresztül II. Rákóczi Ferenc szabadságharcával. A Rákóczi-kultusz kutató Kincses Katalin Mária elsősorban ez utóbbi miatt választotta Markót előadása tárgyául. Meglátása szerint Markónak a másokkal szembeni érdeme és előnye abból származott, hogy képzett katonatisztként tekintett a történelmi kérdésekre, és ennek mentén jelölte ki kutatási témáit. Ugyanakkor kiemelte, hogy Markó tudományos pályafutását tisztí karrierje nélkül nem értelmezhetjük, a kettőt pedig műveltségének ismerete nélkül. Ezért a katonai életútból az előadó elsősorban azokra az eseményekre fókuszált, amelyek arra világítottak rá, hogy egy sikeres tisztí karrier kialakulásában a szellemi nyitottság és a magas műveltség milyen fontos szerepet tölt be. Ez utóbbi természetesen már Markó iskoláztatásánál elkezdődött, és nagyon korán megmutatkozott: 11 éves korában iskolai aranyérmet nyert egy 18. századi történeti tárgyú pályamunkával. Emellett igazi zenerajongónak számított, sőt annak művelője is volt, olyannyira, hogy kezdetben zenei pályára készült. De 17 évesen a császári királyi VI. hadtest Rozsnyón, 1902-ben tartott hadgyakorlatát látva hirtelen a katonai pálya mellett döntött. Markó a keleti fronton végigharcolta az első világháborút, ahol – sokszor csapattársait is védve – hősiessen helytállt a harcokban. A két világháború közötti időszak Markó életében levéltárvezetőként a közgyűjteményi feladatok ellátását és a (had)történeti kutatás művelését jelentette. Kincses Katalin Mária kiemelte: Markónál a szakma iránti elkötelezettséget és a tudományos élet tiszteletét az is mutatja, hogy beiratkozott

az akkori Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára, ahol történeti és levéltári kurzusokat látogatott, és kiváló tudósok, Szentpétery Imre, Szekfű Gyula, Domanovszky Sándor, valamint Lukinich Imre előadásait hallgatta. Az 1930-as évekre Markó munkahelye, a Hadtörténelmi Levéltár igazi tudományos műhellyé nőtte ki magát, többek között Markó Árpád tevékenységének is köszönhetően.

ADALÉKOK A SVÁB CSALÁD TÖRTÉNETÉHEZ

A folytatásban a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum részéről Polgár Balázs, a Hadtörténelmi Múzeum régészeti osztályvezetőjének előadása következett *Egy család 20. századi emlékezete – Visszaemlékezések a Sváb család hagyatékából* címmel. Az előadó a Sváb család birtokában lévő, több generációt is átölelő had- és irodalomtörténeti értékekkel bíró dokumentumokat mutatott be. Megtudhattuk, hogy a család 20. századi forrásaival először az 1955-ben katonatisztté váló Sváb András vadászpilóta kezdett el foglalkozni, aki rendszerezte ezeket a dokumentumokat. Apai nagyapjának első világháborús családi levelezőlapjait gyűjtötte egybe, illetve felesége felmenőjének, Tóth Józsefnek (1882–1957) az első világháborús naplóját dolgozta fel, 2004-ben pedig elkészítette a saját visszaemlékezéseit. Előadásában Polgár Balázs a Sváb családnak ez utóbbi két dokumentumát mutatta be részletesen, többször is idézve belőlük.

A naplót nagy becsben tartotta a család – ennek is köszönhető, hogy máig megmaradt. Tóth József leginkább könyvként jellemezte művét, amit 1919-ben állított össze. A napló egy 195×135 milliméteres, vászonkötésű, 95 oldal terjedelmű kis füzet. Két fő részre oszlik. Egyrészt Tóth József 30, 1916-ban írt harctéri versét tartalmazza, melyek a galíciai hadszíntéren íródtak, és az ottani viszonyokat ismertetik. A napló másik fele 19 lapon keresztül Tóth József 1914 és 1918 közötti élettörténetét tartalmazza, mely részben az oroszok elleni harcokról, részben a kijevi hadifogságáról, valamint az 1918-as bécsi hazatéréséről szólnak. Az előadó ezek mindegyikéből olvasott fel érdekes, a háborús hétköznapokat egyéni módon megjelenítő részleteket.

Az előadás másik felében Polgár Balázs Sváb Andrásnak (1935–2025) a 2004-ben írt *Az Őrangyalommal repülhettem* című visszaemlékezéséből idézett fel részleteket. Az 58 oldalból álló, 21 fejezetre tagolható memoárból Budapest 1944-es bombázásáról és a repülőpilóta-képzésről hallhattunk személyes beszámolót, ami – az előadó megállapítása szerint – a katonai repüléstörténet egyik gazdag forrásának számít.

TARÓCZY NÁNDOR KALANDOS ÉLETE ÉS PÁLYAFUTÁSA

Az ebédszünet előtti záró előadást Hammerstein Judit, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár tudományos főmunkatársa tartotta meg, aki Taróczy Balázs világhírű magyar teniszező oldalági rokonának, Taróczy Nándor altábornagynak az életpályáját és a Szovjetunióban tett látogatását (1925) foglalta össze. Előadásának címe *Taróczy Nándor altábornagy – A hírszerző és az orosz ügyek szakértője* volt.

Hammerstein Judit Taróczy személyében egy sokoldalú, kiválóan képzett embert mutatott be, aki egyszerre volt katonatiszt és diplomata, az orosz/szovjet ügyek szakértője és katonai hírszerző. 1874-ben született Szmazsenka Ferdinánd néven, melyet 1924-ben magyarosított Taróczy Nándorra. Az 1904-ben Cserjomuskina Mária Boriszovnával, egy orosz földbirtokos lányával kötött házassága a további életútját is nagymértékben befolyásolta. Ennek révén tanult meg kiválóan oroszul, és látogatott el többször is a cári Oroszországba. 1905-

ben az Osztrák–Magyar Monarchia katonai megfigyelője lett az orosz–japán háborúban, az első világháborúban pedig századparancsnok a keleti fronton. 1919-ben többek között a bécsi Hadilevéltár magyar vonatkozású iratait válogatta és gyűjtötte össze. Az előadásból megtudhattuk, hogy az életút a Horthy-korszakban vált igazán izgalmassá, ugyanis 1920-tól Taróczy hírszerzői tevékenységet is folytatott, Csehszlovákiáról, Lengyelországról és Szovjet-Oroszországról gyűjtött információkat. 1923-ban a tallinni magyar királyi követségen katonai szakelőadói feladatokkal bízták meg, miközben az észt nyelvet is elsajátította. Részben a Szovjetunió és a balti államok közötti, valamint a szovjet–német kapcsolatokat kísérte figyelemmel. Hivatalosan többek között kulturális és sajtófeladatokat látott el, a háttérben azonban katonai felderítő tevékenységet folytatott. Szenvedélyesen érdeklődött a Szovjetunió ügyei iránt, igényes tanulmánnyal felérő jelentéseket készített az országról. Nyelvtudásának és kapcsolatrendszerének köszönhetően az információkat széles körből merítette: a saját megfigyelések mellett kiterjedt diplomáciai kapcsolatokon keresztül szerzett ismeretekre, a szovjet sajtó híradásaira és az idegen nyelvű szakirodalomra egyaránt támaszkodhatott. Hammerstein Judit kiemelte, hogy Taróczy komoly felkészültséggel, műveltséggel és kiváló megfigyelőképességgel rendelkezett. Hat nyelvet sajátított el: tökéletesen beszélt németül, olaszul, oroszul és franciául, jól megértette magát észtül és angolul. Kiemelkedő kommunikációs képességének köszönhetően széles kapcsolati hálót épített ki, amit a hírszerzői tevékenysége folytán az információgyűjtésben is nagyszerűen hasznosított. Máig nem teljesen világos, hogy 1929-ben miért helyezték nyugállományba. Hammerstein Judit ezt főként két dologra tudta visszavezetni. Egyrészt Taróczy nem mindig tartotta be a hivatali, hierarchikus szabályokat, főnökeit kéretlenül is tanácsokkal látta el. Mindez részben ellenszenvet, részben pedig – a tehetsége révén – féltékenységet is kiváltott hivatali környezetéből. Másfelől az 1925-ös szovjet útja nyomán készített jelentéseiben olyan véleményt fogalmazott meg a munkásállamról, illetőleg a szovjet–magyar kapcsolatok perspektívájáról, ami nem talált közönyt a magyar döntéshozók álláspontjával.

Az előadásból az is kiderült, hogy Taróczy 1945 után belépett a Magyar Kommunista Pártba. Felajánlotta a szolgálatait a kommunista rezsimnek, ám az nem tartott rá igényt, sőt 1950-ben kilakoltatták a házából, nyugdíját pedig megvonták. Hosszú élet adatott neki: 1973-ban, 99 évesen érte a halál.

ROSNER GÉZA ÉS A DOBES CSALÁD TAGJAINAK ÉLETÚTJÁRÓL

A délutáni szekció első előadója Kerék Eszter, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Fotóarchívumának munkatársa volt, aki *Két nemzet és a tudomány szolgálatában – Rosner Géza életútja* címmel tartotta meg előadását. Rosner Géza (1910–1997) neve ismerősen csenghet a kulturális antropológia és a néprajz kedvelőinek, esetleg a film szerelmeseinek. Tudományos érdemeit sokan, sokféleképpen földolgozták már, azonban életrajzának ismertetésekor jellemzően csak megemlítették, hogy a második világháborúban az amerikai légierőnél szolgált a csendes-óceáni hadszíntéren. A Hadtörténeti Múzeum három, elsőre fényképalbumnak tűnő összeállítást őriz Rosner hagyatékából, az első az 1930-as évek elején készült felvételeket tartalmazza még itthonról, a másik kettő már az amerikai „új élet” dokumentációja. Ezek az amerikai haderőben töltött éveket, valamint a Csendes-óceán szigetvilágát felölelő területeken 1944 augusztusától a háború végéig készült fotográfiákat foglalják magukban. A fényképeken kívül az album hivatalos és magánlevelek, menetjegyek, mozi- és színházjegyek, képeslapok, bélyegek, újságkivágások tucatjait tartalmazza, összeállítására 30–40 évvel az események után került sor. Az előadó szerint Rosner Géza sokszínű személyiség volt,

fiatalon számos sportot kipróbált, atlétizált, ezenkívül utazási irodát nyitott, majd 1931-ben sportrepülői vizsgát tett. 1937-ben feleségével Amerikába költözött, az USA hadba lépését követően jelentkezett a légierőhöz, ahová 1943-ban lépett be. Háborús tájékoztató előadásokat tartott, majd 1944-ben indult el a csendes-óceáni hadszíntérre szolgálatot teljesíteni, a 13. légierő kötelékében. Szabadidejében az itt élő öslakosok életét dokumentálta. 1946-ban szerelt le, ezt követően a filmművészet világában találta meg helyét. Sorra születtek dokumentumfilmjei, ezek egyikével az Edinburgh-i Filmfesztiválon első díjat nyert.

Másodikként Bálint Ferenc, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Egyenruha Gyűjteményének munkatársa következett, aki *Sternbergtől Szombathelyig: a Dobes család* címmel tartotta meg az előadását. Az előadó Franz Dobestől tekintette át a család történetét. Franz Csehországban született, Egersfeld településen. Viszonylag korán, valószínűleg önkéntesen került a haderőbe, katonazenész volt. Karmesterként vélhetően 1896-tól 1913-as haláláig ő vezette a 83. közös gyalogezred zenekarát. Franznak és feleségének a házasságából öt gyermek született: Anna, Júlia, Ferenc, Ottó és Hubert István. Ottó 1893 decemberében született Szegeden, hadapródiskolát végzett. 1914-ben kapta meg hadnagyi kinevezését, még ez év augusztusában az orosz határon túli felderítő vállalkozásban vett részt. Itt lelte halálát augusztus 29-én, de ez valószínűleg utólag megállapított halálozási dátum volt. Testvére, Hubert 1896 februárjában született Fehértemplomban. Édesapja halálát követően katonai árvaintézetbe került, majd főreáliskolás lett, végül a katonai akadémiára járt. 1915. augusztus 18-án kapott hadnagyi kinevezést. Orosz frontszolgálatára során 1916-ban sérülést szenvedett, majd a háborús helyzet változásai miatt átkerült alakulatával az olasz frontra. A háború végén nem esett fogságba, haza tudott térni, ekkor már főhadnagy volt. 1919-ben csatlakozott a Vörös Hadsereghez, majd határszolgálatot látott el. 1922-ben született meg Ottó nevű fia. A második világháború alatt Békéscsabán, majd Ukrajna területén látott el szolgálatot. 1944. szeptember és 1945. február között kórházi kezelés alatt állt, majd '45 márciusától Pozsony magyar állomásparancsnoka lett. 1945 májusában amerikai hadfogságba esett, ahonnan 1946 decemberében szabadult. Életének további menetéről forráshiány miatt többet nem lehet tudni, halálozási éve 1983. Hubert fia, Ottó 1922-ben született Szombathelyen, középfokú tanulmányait is Szombathelyen és Kaposváron folytatta, majd a Ludovika Akadémián iskolázták be. A második világháború végén szovjet hadifogságba esett, a beszámolók szerint 1945 júliusában Budafokon érte a halál. Halála körülményeinek tisztázása még további kutatómunkát igényel.

NEGYVENNÉG ÉV IKAROSZ ÁRNYÉKÁBAN

A szimpózium harmadik délutáni előadója, Pétsy Zsolt Balázs (Károli Gáspár Református Egyetem) saját nagyapja, Szilágyi Endre (1912–1990) repülő főhadnagy életét mutatta be „44 év Ikarosz árnyékában” – Szilágyi Endre repülő főhadnagy életpályája című előadásában. Szilágyi Endre 1929-ben kezdte meg tanulmányait a Repülő és Motorszerelő Szakiskolában, ahol az iskolai élet részét képezte az évenkénti nyári katonai gyakorlat. A negyedik évfolyam végén került sor a szakágazat kiválasztására, Szilágyi Endre a rádiós szakágazatot választotta. Avatásukra 1932 augusztusában került sor, ezt követően előbb Székesfehérvár, majd Mátyásföld lett a beosztási helyük. Az 1930-as évek első felében ugyanis a Magyar Légiforgalmi Vállalat bonyolította a bel- és külföldi légi forgalmat, a nemzetközi légi forgalom kiszolgálását a mátyásföldi repülőtérén látták el, a rádiósok a tanfolyam idején ebben működtek közre. Szilágyi Endre 1934-től 1940-ig Szombathelyen látott el repülő csapat-szol-

gálatot, az első repülőposta alosztályhoz (álca, bombázószázad) nyert beosztást. 1935-ben sikeres vizsgát tett, nemzetközi távirásznal bizonyítványt szerzett. 1940 őszén áthelyezték Székesfehérvárra a repülőhíradó kiképző iskolához, ahol oktatási tevékenységet látott el. 1942-ben az egész iskolát áttelepítették Nyíregyházára. 1943-ban tiszti vizsgát tett, avatására 1944-ben a Ludovika Akadémia előtti téren került sor. A német megszállást követően Szilágyi Endre családjával Nyíregyházáról Tapolcára, majd innen 1944–1945-ben Nagykanizsára települt át. 1945-ben bolgár hadifogságba esett, majd a csurgói hadifogolytáborba, végül Csertő-pusztára került. A háborút követően bevonult, 1948-ban átképző tanfolyamon vett részt a Kossuth Akadémián, melynek elvégzése után a mátyásföldi repülőtéren kapott beosztást. 1950-ben a repülőhíradó kiképzés terén végzett kimagasló teljesítményének elismerésül honvédelmi miniszteri dicséretben részesült. Ugyanebben az évben lehetősége nyílt arra, hogy elvégezze a Műegyetem esti tagozaton, ezzel hadmérnöki képesítést szerzett. Azonban 1951-ben leszerelésre kényszerült, ezzel zárult életének katonai repülő szakasza. 1951–1952-ben a székesfehérvári Vadásztölténygyárban, majd 1953 és 1972 között az Ikarus Járműgyárban (Budapest, Mátyásföld) dolgozott. Szilágyi Endre összesen 22 év repülőszolgálatot teljesített, összesen kb. 4200 órát repült, tanítványainak száma ezer felettire tehető.

EGY ELFELEDETT KATONADINASZTIA TÖRTÉNETE

Bálint Ferenchez hasonlóan a szekcióban negyedikként előadó Bobay István Zoltán (Károli Gáspár Református Egyetem) és Szibler Gábor (Nádasdy Ferenc Múzeum, Sárvár) is egy katonadinasztia történetét mutatta be a hallgatóságnak. Előadásukat *Egy elfeledett katonadinasztia, a nagyjókai Farkas család* címmel tartották meg. A kutatásnak globális és lokális része is volt, egyrészt megtörtént a Mexikói Osztrák Önkéntes Hadtest történetének feldolgozása, másrészt a sárvásári és magyarországi források, hivatalos kiadványok áttekintése. A nagyjókai Farkas család egyik tagja, nagyjókai Farkas Vince tárta fel a családfát, amit Imre királyig lehet visszavezetni. Az ősök vélhetően várjobbágyi eredetűek voltak. Az előadás során a család négy férfitagjának életútját vázolták fel az előadók: nagyjókai Farkas Vincéét, két, Vince és Jenő keresztnévű fiát, valamint a testvérek közül Vince fiának, Jenőnek életét és pályafutását. Nagyjókai Farkas Vince (1844–1927) Sárváron született, 1860-ban belépett a császári királyi hadseregbe, ahol dragonos volt, majd a huszársághoz került. 1864 és 1867 között csatlakozott a Mexikói Osztrák Önkéntes Hadtesthez, hazatérését követően visszatért a császári királyi hadsereghez. 1875-től a magyar királyi Honvédségben teljesített szolgálatot a huszárság kötelékében. 1898 és 1902 között a magyar királyi Koronáőrség parancsnoka volt. Két fia született, Vince (1871) és Jenő (1882). Vince az első világháborúban megjárta az orosz és román frontot, az orosz fronton ezredparancsnoki minőségben. 1918-ban a Pozsonyi Katonai Kerület parancsnoka lett. Jenő 1911-től a Honvéd Főparancsnokságnál szolgált századosként, az orosz fronton harcolt, megkapta a német Vaskereszt kitüntetését. Belépett a Vörös Hadseregbe, ahol jelentős hadműveletekben vett részt. Emiatt 1922-ben büntetőper indult ellene. Először felmentették, de aztán perújrafelvétel során két év börtönbüntetést szabtak ki rá, valamint megfosztották rendfokozatától, illetve kitüntetéseitől is. Később rehabilitálták, csákvári birtokán érte a halál 1944-ben. Nagyjókai Farkas Vince fia, Jenő 1904-ben született Pécsen, középfokú tanulmányait Pozsonyban végezte. Katonaorvos lett, 1942–1943-ban a Don-kanyarban szolgált, majd 1944–1945-ben a magyarországi hadszíntéren. Fogságba esett, 1945 és 1948 között hadifogoly volt a Szovjetunióban.

AZ UTOLSÓ VÁRKAPITÁNY

Kiss Henrietta (Várkapitányság Nonprofit Zrt., ELTE BTK Társadalom- és Gazdaságtörténet Doktori Program) *Háborús időkben a Királyi Vár szolgálatában: Szabó László, az utolsó várkapitány tevékenysége (1940–1945)* címmel adott elő, amiből a hallgatóság megtudhatta, milyen változáson estek át a várkapitányi tiszteket betöltőkkel szemben állított személyi feltételek. Míg korábban katonák, a 20. századra mérnök szakemberek látták el a tiszteket. Szabó László (1889–1956), az utolsó várkapitány építészmérnökként végzett a Műegyetemen 1912-ben, majd az első világháború alatti harcéri szolgálatot követően építészirodánál dolgozott. Várkapitányként összetett feladatkörben állt helyt, ugyanis a várkapitányság feladata volt a létesítményüzemeltetés, a rendezvények szervezése, a légoltalmi tevékenység megtervezése: óvóhelyek kialakítása, felkészítése a közelgő ostromra, légoltalmi oktatás és gyakorlat lebonyolítása. Emellett Szabó László mérnökként tervezői feladatot is ellátott várkapitányi minőségében, ugyanis ő tervezte meg a könyvtárként funkcionáló Corvin termet. Az előadás kitért arra is, hogy Szabó László a budai Vár ostroma idején napi feljegyzést vezetett 1945. január 8. és február 8. között, ezen kívül értékmentést hajtott végre a helyiségek lezárásával és a műszaki mentés megszervezésével, továbbá pontos jegyzéket vezetett a műkincsek-ről és berendezési tárgyokról. Az ostromot követően gondoskodott a holttestek és a roncsok elszállításáról, valamint elejét vette a fosztogatásnak. A háború után az Ideiglenes Nemzeti Kormány felszámolta a várkapitányság intézményét, Szabó László életének későbbi szakaszáról kevés adat áll rendelkezésre.

A KÁDÁRI MAGYARORSZÁG NAGY HATALMÚ KATONÁJA: SZÜCS FERENC ALTÁBORNAGY

A konferencia utolsó előadója Bertalan Péter volt a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár részéről, aki *Életpálya és titkok összefonódása az ország peremén, avagy Szűcs Ferenc altábornagy és követőinek stratégiája Somogyországban az 1980-as évek végén* című előadásában azt vázolta fel, hogy Szűcs Ferenc (1922–1999) milyen fontos szerepet töltött be a kádári Magyarország politikájában. Bertalan Péter Losonczi Pál életútjának kutatása során találkozott Szűcs Ferenc altábornaggal, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének helyettesével, aki ennek a korszaknak az egyik legrejtélyesebb, ugyanakkor egyik legnagyobb hatalmú személyisége volt. Szűcs Ferenc három és fél évig végezte a Műegyetemen tanulmányait, majd tagja lett a Nemzeti Parasztpártnak és a Magyar Kommunista Pártnak. 1945-ben indult be karrierje, amikor miniszteri biztos lett. 1949-ben átlépett a Magyar Dolgozók Pártjába, és csatlakozott a Magyar Néphadsereg kötelékéhez. A kommunista átszervezéssel létrehozott hadseregben különböző magas rangú pozíciókat töltött be, leginkább az elhárítás területén, Washingtonban katonai attaséként szolgált. 1953. novemberi hazatérését követően ezredessé léptették elő. Ezután a Magyar Néphadsereg Vezérkar 2. Csoportfőnökségén a csoportfőnök tájékoztatási helyettesévé nevezték ki, majd a 2. Csoportfőnökség megbízott csoportfőnöke lett. 1983-ban altábornagyi rendfokozatot kapott. Mindezek mellett Kádár János bizalmasa volt, a legfelsőbb körhöz tartozott, kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett.

A konferencia végén a szekció elnöke, Kincses Katalin Mária zárszavában megköszönte az előadók részvételét, valamint felhívta a közgyűjteményekben, múzeumokban dolgozók munkájára a figyelmet, akik új források és vizsgálati szempontok beemelésével tovább tudják színesíteni a történeti kutatást.